

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПОСЛАНЬ КОНГРЕСУ США: 2012-2015 РОКИ

Анотація. У статті розглядаються концептуальні і прикладні аспекти зовнішньої і безпекової політики другої президентської адміністрації Б. Обами, викладені у посланнях до Конгресу США, аналізуються підходи американського політикуму до стратегії підтримання світового лідерства США і трансформації зовнішньополітичного курсу держави у XXI столітті.

Ключові слова: Б. Обама, США, послання, Конгрес, зовнішня політика, стратегія, світове лідерство.

Annotation. In the article is examined the conceptual and applied aspects of foreign and security policy of the second Obama administration's that is contained in the State of the Union messages, analyzed the political approach to the strategy of the support for the US global leadership and the transformation of foreign policy in the XXI century.

Key words: Barack Obama, the USA, the President's message to Congress, foreign policy, strategy, global leadership.

Аннотация. В статье рассматриваются концептуальные и прикладные аспекты внешней политики и политики безопасности второй президентской администрации Б. Обамы, изложенные в посланиях Конгрессу США, анализируются подходы американского политикума к

* доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

стратегии поддержания мирового превосходства США и трансформации внешнеполитического курса государства в XXI веке.

Ключевые слова: *Б. Обама, США, послания, Конгресс, внешняя политика, стратегия, мировое лидерство.*

Геополітичні стратегії США першої чверті ХХІ століття, як зазначають фахівці з міжнародних відносин, відзначаються глобальним баченням розвитку людства, розумінням трансформації міжнародної взаємодії, прогнозуванням і реалізацією зовнішньої політики країни у нестационарній міжнародній системі. Критерії та ефективність збалансованості геополітичних стратегій США, на думку американських аналітиків, передусім залежать від вибору механізмів забезпечення постійних і поточних цілей зовнішньої політики і дипломатії держави. Так, відомий американський політолог Зб.Бжезінський у дослідженнях «Велика шахівниця: Панування Америки і її геостратегічні імперативи», «Вибір: світове панування чи світове лідерство», «Ще один шанс: три президенти і криза американської наддержави», аналізуючи геополітику США, стверджував, що лише Америка здатна бути гарантом міжнародної стабільності і безпеки у нинішньому суперечливому світі. На думку Зб. Бжезінського, Америка займає головні позиції в чотирьох основних галузях (військовій, економічній, технологічній і соціокультурній), які фактично визначають геополітичне лідерство держави [1-3].

Концептуальні підходи сучасної американської політичної науки до геополітичного виміру міжнародної діяльності США ґрунтуються на визнанні «розумного» домінування, яке вважається проявом трансформацій у всіх сферах міжнародного співробітництва, відображенням нових закономірностей формування сучасної системи міжнародних відносин. Вагому роль у геополітичних інтересах Америки, зазначається у дослідженнях, відіграє чинник безперечного авторитету США в численних міжнародних організаціях, а також переваги у

функціонуванні глобальної економіки і національної американської валюти як світової грошової одиниці. Стратегія глобального домінування США не лише за показниками воєнної сили та економічної потужності, а й за параметрами «розумного» впливу на міжнародні відносини була запропонована адміністрації Б. Обама американськими теоретиками Дж. Наєм, Р. Армітіджем та Г. Коеном, які вважали, що досягати лідерства у міжнародних відносинах варто передусім через зовнішньополітичні акції і широке співробітництво з союзними державами. Сполучені Штати, підкреслювали фахівці, «мають використати потенціал «розумної сили» як інвестицію в глобальне майбутнє, надаючи можливості для економічного, політичного і соціального розвитку й іншим країнам світу, які не відповідають сучасному рівню досягнень людства, вселяючи їм оптимізм і надію» [4].

Сутність геополітичного виміру «розумної сили», на думку політологів, полягає у концентрації політичної уваги та фінансових ресурсів американського уряду на зміцненні існуючих політичних міждержавних альянсів (багато з яких були створені за активної підтримки США і в яких Сполучені Штати вже мають досить вагомий авторитет) і формуванні нових міжнародних інституційних структур різного призначення, оскільки США, стверджують фахівці, «не повинні допустити, щоб ініціатива зі створення нових міжнародних інституцій була перехоплена іншими політичними акторами». Політика «глобального розвитку» за участю США розглядається як політика надання гуманітарної, медичної, освітньої, економічної та технологічної підтримки найбільш знедоленим країнам, що розвиваються, як безпосередньо урядовим структурам, так і через міжнародні організації та інституції. Геополітичний вимір «розумної сили» також стосується ефективної «публічної» і «громадської» дипломатії, що зумовлюється розширенням гуманітарних обмінів між США та іншими країнами. Автори стратегії розглядають і такий інструментарій реалізації геополітичних інтересів

Америци, як коригування економічної інтеграції, яка, на їх погляд, повинна базуватися на ефективній діяльності міжнародних фінансових установ, орієнтованих на допомогу бідним країнам і заохочення їх до економічного розвитку. У дослідженні зазначається виключна роль для світового лідерства США технологій та інновацій, що пов'язується головним чином із забезпеченням глобальної енергетичної безпеки, становленням інформаційного суспільства та впровадженням високих технологій у всі сфери життєдіяльності [5-7].

Практика публічного представлення геополітичних стратегій США спостерігається у виступах, заявах та діяльності чинного президента Б. Обама, перш за все у посланнях до конгресу, і представників нинішньої американської адміністрації, оскільки команда президента Б. Обама у здійсненні зовнішньої політики застосовує методи «прагматичної дипломатії», що передбачає її збалансування з військовою потугою та інноваційним інструментарієм XXI століття. Традиція щорічного президентського послання конгресу США бере свій початок з 8 січня 1790 року, коли перший президент країни Дж. Вашингтон виступив з ним згідно з положеннями американської Конституції. Відтоді президенти США кожного року звертаються до обох палат конгресу з доповіддю «Про становище країни», яка вважається головною політичною промовою року і в якій висвітлюються питання внутрішньої і зовнішньої політики, оцінюється ситуація в країні і ставляться завдання на видиму перспективу. У багатьох випадках, президенти США в своїх посланнях до Конгресу формулювали концепції, які на багато років і навіть десятиліть впливали на ситуацію в країні і в усьому світі. За традицією, змістовна частина послання включає три ключові розділи: питання морального змісту, перелік і оцінка найважливіших проблем, конкретні політичні рекомендації [8-11].

Послання президента США Б. Обама до конгресу (2012-2015 рр.) свідчать про наявність тенденцій щодо здійснення політики

американського світового лідерства, яка передбачає зростання військової потуги, економічної конкурентоспроможності, активної участі у міжнародно-політичних процесах у глобальному масштабі і зусиллях щодо впорядкування міжнародної системи, оскільки США, як і раніше, володіють достатніми ресурсами, які в попередні десятиліття дозволяли зберігати домінування держави в світі. Так, концепт зміцнення світового лідерства США простежується у виступі Б. Обама «Про становище країни» 25 січня 2012 року, основні положення якого щодо питань зовнішньої політики США стосуються саме відновлення глобального лідерства Америки. У посланні йдеться про вагомість авторитету США в світі, про зміцнення зв'язків з країнами Європи, Азії, Латинської Америки, підтримання подальших змін в регіоні Близького Сходу, а також про продовження політики захисту демократичних цінностей у всьому світі, зокрема, в Сирії та Бірмі. Як досягнення адміністрації Б. Обама відзначив стабілізацію ситуації в Афганістані, згортання операцій в цій країні та передачу афганському урядові відповідальності за безпеку власної держави. «США будуть й надалі розвивати «міцне» партнерство з Афганістаном, підкреслив Б. Обама, щоб із цієї країни більше ніколи не починалися терористичні та інші збройні напади». Б. Обама підтримав «хвилю змін» в країнах Північної Африки та Близького Сходу та жорстко висловився за демократизацію Сирії, закликавши президента цієї країни Б. Асада до негайного проведення демократичних реформ. Важливим напрямом діяльності адміністрації США, зазначається у виступі, залишатиметься питання нерозповсюдження зброї масового ураження та надійності зберігання ядерних матеріалів, зокрема США наполягатимуть на тому, щоб Північна Корея дотримувалася обіцянок позбутися ядерної зброї [12].

Особливий акцент у виступі було зроблено на виробленні єдиної позиції країн світу щодо ядерної програми Ірану, що Б. Обама оцінив як важливе досягнення американської дипломатії. Він заявив, що тиск на Іран

та санкції, спрямовані на ізоляцію цієї країни, будуть надалі посилюватися, наголосивши на рішучості США у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї. При цьому він підкреслив, що політику на підтримку з боку США безпеки Ізраїлю та розвиток тісного воєнного співробітництва з цією країною буде продовжено. Б. Обама також заявив, що для розвитку нормальних економічних відносин з Росією буде домагатися скасування поправки Джексона-Веніка. «Ми дали світові зрозуміти, зазначає Б. Обама, що Америка повернулася на передові позиції, і кожний, хто заперечує цей факт, явно не знайомий з дійсним становищем справ у світі». «Ми отримуємо зовсім інші сигнали від лідерів країн світу, які прагнуть до співпраці з США. Такої ж думки дотримуються спільноти від Токіо до Берліна, від Кейптауна до Ріо-де-Жанейро, де авторитет Америки вищий, ніж був упродовж багатьох років» [12].

Наголошуючи на тому, що світ швидкоплинно трансформується, і США не в змозі регулювати кожну ситуацію, Б. Обама стверджує, що Америка залишається єдиною державою в міжнародних відносинах, яка спроможна вплинути на будь-які кризові ситуації. Як політичну декларацію, можна розглядати і твердження Б. Обама про те, що поки він є президентом, «Америка буде великою державою, всі проблеми будуть подолані, всі місії виконані задля досягнення спільної мети» [13]. Як зазначають аналітики, виступ Б. Обама слід оцінювати в контексті початку виборчої президентської кампанії 2012 року, в якій Б. Обама бере участь як кандидат в президенти від Демократичної партії, тому його виступ можна розглядати як передвиборчу програму, як план дій, розрахований скоріше на другий термін президентства. Запропоновані у виступі Б. Обама реформи загалом оцінюються експертами як можливість їх реалізації у майбутньому, проте викликають певні сумніви з огляду на відсутність пропрезидентської більшості в Конгресі та непевні перспективи перемоги у виборах. У зовнішній політиці пріоритетами адміністрації Б. Обама, наголошується у посланні, залишаються Азійсько-Тихоокеанський та

Близькосхідний регіони. Жорсткі заяви Б. Обама щодо Сирії та Ірану свідчать про наміри США активно впливати на розвиток ситуації в цих країнах. У цьому зв'язку заяву Б. Обама про готовність США у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї експерти оцінювали у контексті реалізації силового сценарію розв'язання проблеми, якщо найближчим часом мирні зусилля не дадуть конкретного результату. Те, що під час свого виступу Б. Обама практично не торкнувся теми подальшого розвитку та перспектив відносин між США і Росією, засвідчило, як вважають фахівці, про фактичне завершення періоду «перезавантаження» у взаєминах обох країн і уможливило аргументацію, що незалежно від підсумків президентських виборів в США тенденція до поступового «охолодження» американсько-російських відносин у найближчий період збережеться [13].

У розвиток нової стратегії зовнішньої і безпекової політики адміністрації Б.Обама, представленої у посланні, та у світлі передвиборчої президентської кампанії 2012 року можна розглядати й дослідження Міністерства оборони США «Зміцнення світового лідерства США: пріоритети Міністерства оборони на XXI століття» [14], в якому викладено стратегію і тактику посилення всіх інструментів американської влади, включаючи «дипломатію, розвиток міжнародних відносин, розвідку та національну безпеку, віртуальний простір». У дослідженні підтверджується теза про те, що «у світі, в якому постійно відбуваються зміни і який потребує американського лідерства, Сполучені Штати Америки будуть залишатися найбільш потужною силою в історії людства, яка бореться за незалежність і безпеку». У рамках здійснення стратегії зміцнення світового лідерства США на найближчу перспективу у сфері безпеки передбачається посилення протидії загрозам недержавного характеру по всьому світові, співпраця з союзниками і партнерами США для встановлення контролю над неконтрольованими територіями та завдання прямих ударів по найбільш небезпечним угрупованням у випадку

необхідності, підкреслюється, що для захисту національних інтересів і виконання глобальних зобов'язань основними завданнями збройних сил США визначено контртероризм і війну з нерегулярними озброєними формуваннями, стримування і протидію нападу, зокрема, і в кіберпросторі, підтримання безпеки та використання ядерного чинника стримування конфліктів, захист території США і підтримку цивільної влади, а також врегулювання нестабільності у будь-якому регіоні світу [14].

У доповіді наголошується, що інтереси США в сфері економіки та безпеки «нерозривно пов'язані з подіями на просторі від Західної частини Тихого океану і Східної Азії до Індійського океану та Південної Азії, що створюють цілий комплекс зростаючих завдань і можливостей для просування політики світового лідерства». Фахівці Міністерства оборони США також зауважують, що глобальне домінування держави має підтримуватися й політикою вільних ринкових відносин, а також впливом США передусім в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, враховуючи «фактор Китаю як регіональної сили, оскільки обидві країни мають на меті забезпечення миру і стабільності в Східній Азії і прагнуть до встановлення сталих ділових відносин». Однак, зазначається в дослідженні, зростання китайської військової сили має супроводжуватися більшою ясністю стратегічних намірів Китаю, щоб не спричинити конфлікти у регіоні. Відповідно, США будуть продовжувати інвестування регіону задля збереження переважаючої присутності, а також для можливості виконувати договірні зобов'язання згідно з міжнародним правом. На Близькому Сході стратегічні можливості США стосуються «арабського пробудження», зміни режимів і створення урядів, які будуть дотримуватися законних методів управління і стануть для Америки більш стабільними і надійними партнерами. Також передбачаються заходи із забезпечення захисту Ізраїлю за допомогою розташування військових сил США і військових сил союзників в регіоні і за його межами. Що стосується зміцнення лідерства в європейському регіоні, то у дослідженні

підтверджується тактика подальшого поглиблення євроатлантичної інтеграції. США, відповідно до статті 5, будуть виконувати свої зобов'язання по відношенню до союзників по НАТО для розробки програми «Універсальної оборони», а також для визначення можливостей, які необхідні для вирішення завдань XXI століття [14].

Крім того, у доповіді враховуються і питання відносин з Росією, оскільки встановлення партнерських відносин в усьому світі, на думку фахівців Міністерства оборони, є важливим «для розподілу витрат і обов'язків світового лідерства». У дослідженні стверджується: «Ми прагнемо бути найкращим партнером у всьому світі, перебуваючи в пошуку нових партнерських відносин зі зростаючою кількістю народів, включаючи народи Африки та Латинської Америки, чиї інтереси ґрунтуються на досягненні загальної свободи, стабільності і процвітання. У міру можливостей для досягнення своїх цілей безпеки ми будемо розробляти оригінальні, малобюджетні, що не вимагають великих ресурсів, підходи, спираючись на сумлінність, періодичне місцезнаходження та орієнтовні можливості наших сил» [15]. Слід зазначити, що національні інтереси у доповіді систематизовано за такими критеріями, як безпека США, американської спільноти, а також союзників та партнерів США; добробут, заснований на сильній, інноваційній і динамічній національній економіці в умовах відкритої міжнародної економічної системи; військова потужність; повага до універсальних цінностей на території США і по всьому світові; міжнародний порядок, зумовлений американським лідерством в умовах зростання глобальних викликів, тобто розробка Міністерства оборони США спрямована передусім на виявлення ключових тенденцій політичного курсу держави на основі стратегічного осмислення проблем глобального і національного розвитку, на прогнозування наслідків дій інших держав на міжнародній арені для безпеки і переваг Америки у світі.

Щорічна доповідь президента США Конгресу «Про становище країни» 12 лютого 2013 року була присвячена передусім аналізу внутрішньої політики у посткризовий період, перспективним змінам, які стосуються відновлення економічного зростання, військової та фінансової сфер життєдіяльності держави, впровадження «збалансованої» бюджетної програми, реформи медичного страхування, зміни політики оподаткування, оновлення політики зайнятості та проблеми нарощування інтелектуального потенціалу Америки [16; 19]. Зокрема, у виступі Б. Обама було зроблено акцент на необхідності інвестицій в науку та інновації, враховуючи новий рівень досліджень і розвитку високих технологій, які мають розглядатися в контексті якісно нових, перспективних способів впливу в геополітиці. Інноваційний потенціал, підкреслюється у доповіді, розглядається і як ідеологічний потенціал держави, який створюється в рамках діяльності науково-дослідних інститутів і центрів та відображає «нетрадиційні» силові і владні принципи впливу в світовій політиці, свідчить про те, що реалії цієї політики та відносини, що існують в її рамках, дійсно зазнають суттєвих змін. Слід зазначити, що аналітичне середовище США звернуло увагу насамперед на стратегію внутрішньої політики країни, зважаючи на конфлікт інтересів представників демократичної і республіканської партій у конгресі. Якщо стратегія виявиться успішною, адміністрація Б. Обама зможе відчутно посилити тиск на опозиційні партії для залучення їх у програми виконання реформ, що у кінцевому підсумку стане значними законодавчими досягненнями [17].

У сфері зовнішньої політики у посланні було виокремлено такі складові, як протидія тероризму, загрози для кібербезпеки, обмеження ядерних програм Ірану та Північної Кореї, забезпечення альтернативних джерел енергетичної потужності країни, захист навколишнього середовища, боротьба зі змінами клімату, подолання бідності у країнах з низьким економічним розвитком. Наголошуючи на завершенні

американської місії в Афганістані, Б.Обама зазначив, що після 2014 року зобов'язання Америки щодо єдиного і суверенного Афганістану збережуться, але природа цих зобов'язань зміниться, оскільки головна увага наразі приділяється переговорам з афганським урядом про угоду, в якій йдеться про допомогу у підготовці та оснащенні афганської армії для встановлення порядку в країні, а також у боротьбі з тероризмом, оскільки, за твердженням політичного лідера США, «на територіях від Аравійського півострова до Африки з'явилися нові філії «Аль-Каїди» та інші екстремістські угруповання, для протидії яким потрібно допомагати таким країнам, як Ємен, Лівія і Сомалі, самостійно забезпечувати свою безпеку і допомагати союзникам, які ведуть боротьбу з терористичними угрупованнями, як це відбувається в Малі». Водночас, як заявив президент США, «якщо буде необхідність, у Америки є цілий спектр можливостей для нейтралізації тих терористичних організацій, які представляють серйозну загрозу для американців» [16; 19]. Стратегія боротьби з тероризмом, проголошена у посланні, знайшла продовження у виступі Б. Обами в Національному університеті оборони (форт МакНейр 23 травня 2013 року), в якому йшлося про необхідність цілеспрямованих дій проти терористів, забезпечення ефективних партнерських зв'язків, дипломатичну взаємодію та допомогу задля значного зменшення ризиків великомасштабних атак на США і запобігання загрозам для американських громадян за кордоном. Важливим акцентом у виступі можна вважати тезу, що, на думку деяких аналітиків, тероризм підживлюється спільною ідеологією про наявність конфлікту ісламу зі Сполученими Штатами і Заходом загалом, і що насильство проти західних цілей, в тому числі і проти цивільних осіб, є виправданим з погляду конфлікту цивілізацій. Водночас, зазначається у виступі, ця ідеологія відкидається переважною більшістю мусульман, які стають найбільш частими жертвами терористичних атак. Тим не менш, така ідеологія зумовлює процеси, коли ідеї та образи поширюються світом, тому, підкреслює Б. Обама, США

потрібні всі елементи національної могутності, щоб «виграти битву ідей» на засадах всеосяжної стратегії боротьби з тероризмом [18].

Серед інших зовнішньополітичних викликів, що постали перед Америкою у першій чверті ХХІ століття, підкреслюється у посланні, важливу роль відіграє міжнародне лідерство США у боротьбі з поширенням небезпечного різновиду озброєнь у світі. Так, проблеми підтримання глобальної безпеки насамперед стосуються виконання міжнародних зобов'язань політичним режимом Північної Кореї щодо обмеження ядерної зброї, порушення яких можуть призвести лише до подальшої ізоляції цієї країни. Водночас адміністрацією США плануються програми зміцнення протиракетної оборони країни, співробітництва з союзними державами в трансатлантичному форматі, домінування у зусиллях міжнародного співтовариства щодо вжиття жорстких заходів у відповідь на загрози. Стосовно іранської ядерної програми, Б.Обама заявив, що «лідери Ірану повинні визнати: прийшов час дипломатичних рішень, оскільки існує міжнародна коаліція, яка єдина у своїх намірах домагатися від них виконання зобов'язань, щоб не допустити створення ними ядерної зброї» [16; 19]. Водночас у виступі президента пролунала пропозиція до Росії розглянути можливість подальшого скорочення ядерних арсеналів держав у межах готовності Америки до лідерства у сфері міжнародної безпеки.

Б. Обама також звернувся до актуальної теми кібербезпеки, яка з кожним роком набуває все більшого значення для забезпечення життєдіяльності держави і для міжнародного миру, наголошуючи, що «Америка повинна відповісти на стрімко зростаючу загрозу, яку несуть кібератаки. Ми знаємо, що хакери викрадають персональні дані людей і зламують особисту електронну пошту. Ми знаємо, що закордонні держави і компанії несакціонованими діями вилучають відомості, що становлять наші корпоративні таємниці. Сьогодні наші вороги намагаються знайти можливість порушити роботу наших енергомереж, фінансових інститутів і

систем управління повітряним транспортом. Ми вже не можемо озиратися на минулі роки і задаватися питанням, чому ми нічого не зробили для запобігання реальних загроз нашій безпеці і економіці. Ось чому підписано указ, який дозволить зміцнити кібероборону США через збільшення обміну інформацією та розробку стандартів для захисту національної безпеки, робочих місць і приватного життя. Конгрес також повинен зробити свій внесок і прийняти закон, який надасть урядові нові можливості для захисту наших мереж та протидії атакам».

На закінчення доповіді президент США проголосив: «У нас може бути інша робота, ми можемо носити іншу форму і дотримуватися поглядів, відмінних від тих, що мають люди поруч з нами. Але, будучи американцями, ми всі носимо одне горде звання громадян, яке містить у собі ту неминущу ідею, що ця країна може функціонувати тільки тоді, коли ми приймаємо певні зобов'язання по відношенню один до одного і до майбутніх поколінь; що наші права тісно пов'язані з правами інших людей; і що в третьому столітті історії нашої країни перед усіма нами, як громадянами Сполучених Штатів, стоїть завдання вписати нову сторінку в історію Америки» [16; 19].

Послання президента США до конгресу 29 січня 2014 фахівці з міжнародних відносин і зовнішньої політики вважали передвиборчим з огляду на заяву Б. Обами, що два роки президентського терміну, які залишилися, буде присвячено передусім вирішенню проблем внутрішньої політики, оскільки вибори до конгресу, що мали відбутися у листопаді 2014 року на той час були актуальними для діяльності президентської адміністрації [20]. На думку оглядачів, президент США наголосив на реалізації таких економічних заходів, для яких достатньо лише наявних президентських повноважень, розраховуючи, нова агресивна економічна політика дозволить демократам отримати більшість у конгресі, що в подальшому реалізувалося у перевагах демократичної партії і підтримці політики Б. Обами на перспективу. Заходи стосувалися підвищення

мінімального розміру оплати праці для федеральних службовців до 10,1 долара за годину; створення нового базового типу пенсійних рахунків; реалізації реформи охорони здоров'я, боротьби з дискримінацією при прийомі на роботу безробітних; перегляду федеральної програми професійного навчання; створення чотирьох нових виробничих центрів; зміни стандартів економії палива для важких вантажних автомобілів, а також встановлення обмежень на викиди вуглекислого газу для існуючих електростанцій [21].

Водночас у посланні було наголошено на актуальних питаннях зовнішньої політики США і дипломатичної діяльності держави у трансформаційних процесах сучасного світу. У своїй промові Б. Обама згадав про такі успіхи американської дипломатії, як налаштування офіційного Дамаска до переговорів з опозицією, які, на заувагу аналітиків, поки що без особливих успіхів проходять у швейцарському Монтрю, встановлення контролю над згортанням ядерної програми Ірану, модернізація трансатлантичного співробітництва, продовження боротьби з терористичними угрупованнями і залучення до неї нових союзників, зокрема у регіоні Близького Сходу і Північної Африки (американський лідер заявив про намір продовжити співпрацю щодо боротьби з тероризмом з Єменом, Сомалі, Іраком і Малі), підтвердив намір закрити в'язницю для терористів в Гуантанамо, оскільки «в боротьбі з тероризмом», на погляд президента, «важливі не тільки робота спецслужб і військова міць, але й вірність конституційним ідеалам, в чому США повинні подавати приклад для всього світу», вказав на необхідність скорочення числа військових конфліктів за участю США і закликав дати дипломатії шанс у вирішенні важливих міжнародних проблем [22].

Актуальних в глобальній геополітиці проблем і нових принципів зовнішньої політики Америки торкнувся Б. Обама і у традиційній для президентів країни промові у військовій академії у Вест-Пойнті, яку експерти назвали програмною. Зазначивши, що в світі відбуваються

кардинальні трансформації, президент США звернув увагу на потребу в новій моделі лідерства Америки в рамках політичних, економічних, військових і культурних умов сучасного світу, яка передбачає реалізацію нового зовнішньополітичного курсу держави. До основних принципів у забезпеченні світового лідерства віднесено заперечення війни як дієвого способу досягнення позитивних результатів, для підтвердження якого президент США звернувся до висловлювання Д. Ейзенхауера 1947 року з приводу воєн: «Війна – це найтрагічніша дурість у світі. Прагнути до неї, усвідомлено її провокувати - жахливий злочин проти всього людства». Проте, наголосив Б. Обама, у випадку безпосередньої загрози для безпеки США, яка може виникнути будь-де в світі, Америка буде вдаватися і до військових операцій [23]. Водночас важливим принципом було визначено також принцип «мобілізованості союзників», тобто для досягнення геополітичного лідерства Америка обрала шлях об'єднання союзних сил в різних регіонах для вирішення місцевих проблем. Так, Б. Обама в своєму виступі підтвердив, що не має наміру, наприклад, уводити військовий контингент в Україну, а замість цього прагне посилити оборону Східної Європи через НАТО. Тобто, сенс американського лідерства у нестабільній системі міжнародних відносин, за словами президента, полягає у поширенні американського способу життя в світі. Окремо Б. Обама торкнувся проблеми реформування міжнародних інститутів, що сформувалися після Другої світової війни, оскільки порядок регулювання міжнародних відносин за їх участю, на погляд президента, нині є недостатньо ефективним. Тому, підкреслив Б. Обама, «адаптація міжнародних інститутів до сучасних вимог відноситься до найважливіших завдань глобального лідерства Америки [23]. Більшість аналітиків, критично оцінюючи виступ президента у Вест-Пойнті, тим не менше вважають, що в глобальній геополітиці очікуються принципові зміни, і тому великі держави змушені будуть проводити іншу політику, оскільки на світове лідерство претендують кілька держав, і прогнозують, що боротьба

за глобальне домінування набуватиме гострого характеру і подальшої світової напруженості на якісно новому рівні [24].

Інноваційним заходом фахівці з міжнародних відносин і зовнішньої політики вважають попереднє оприлюднення в мережі Інтернет традиційного щорічного послання президента США «Про становище держави» 2015 р, що, на їх думку, змінює спосіб представлення важливого політичного документу, який визначатиме нові тенденції у міжнародних відносинах як для американців, так і для світової спільноти, оскільки вперше було забезпечено відкритий безпосередній доступ до положень послання з можливістю публічного коментування актуальних міжнародних і національних проблем. Таким чином, було привернуто увагу до нових зовнішньополітичних ініціатив США, підкреслюють фахівці, зумовлено позитивний суспільний відгук, в тому числі і в критичному експертному середовищі, щодо політики відновлення світового лідерства США. Серед пріоритетів міжнародної діяльності США, наголошується у посланні, пріоритет «розумної сили» американського лідерства, що полягає у поєднанні військової потужності і ефективної дипломатії, особливо щодо відновлення американсько-кубинських відносин, вдосконалення союзних альянсів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, протидії тероризму, зокрема можливості використання військової сили проти екстремістського угруповання «Ісламської держави і Леванту», і кіберзагроз, а також запобігання конфліктам у різних регіонах світу, передусім подальшої підтримки санкцій щодо Росії у зв'язку з агресією проти України. Наприкінці виступу Б. Обама закликав до єдності політикуму і всієї американської спільноти у діяльності з перетворення Америки на провідну державу світу з врахуванням її політичної, економічної, технологічної і соціальної потужності [26; 27].

Основні положення послання знайшли подальше роз'яснення у виступі президента США у лютому 2015 року щодо нової Стратегії національної безпеки, де було задекларовано програму геополітичного

лідерства Америки. Б. Обама наголосив, що «успішна стратегія забезпечення безпеки американського народу і просування інтересів національної безпеки повинні починатися з однієї незаперечної істини - Америка повинна бути світовим лідером, оскільки сильне і стале американське лідерство є необхідним для міжнародного порядку, який забезпечує глобальну безпеку, добробут, а також людську гідність і права всіх народів» [28]. Питання полягає не в тому, повинна чи ні Америка лідирувати, а в тому, як вона повинна лідирувати, зазначив президент США, для чого вкрай важливою вважає мобілізацію колективних зусиль для протидії глобальним ризикам і для використання стратегічних можливостей міжнародного співробітництва та взаємодії. З огляду на мінливість стратегічного середовища, підкреслив Б. Обама, Сполучені Штати, які у минулому визначали хід подій у світі, і сьогодні повинні впливати на глобальні процеси, вдосконалюючи форми і способи реалізації американського лідерства. Тобто, відзначають аналітики, у стратегії встановлюється різноманітний і збалансований комплекс пріоритетів, належних для провідної світової держави, у якої є геополітичні інтереси в усіх регіонах сучасного взаємопов'язаного світу [29-31].

Дослідження послань президента Б. Обама до конгресу США 2012-2015 рр., за оцінками експертів, свідчить, що США як глобальна держава й надалі відіграватиме вирішальну роль у світовій політиці, а концептуальне і прикладне забезпечення політичних і безпекових стратегій США, які впливають на міжнародну політику, є невід'ємною складовою геополітичних інтересів Америки.

Список використаних джерел

1. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы / Зб.Бжезинский; [пер.с англ. О.Ю.Уральская]. – М.: Международные отношения, 2002. – 254 с.

2. Бжезинський Зб. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Зб.Бжезинский; [пер.з англ. А.Ю.Іщенко]. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с.

3. Бжезинский Зб. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / З.Бжезинский; [пер.с англ. Ю.В.Фирсов]. – М.: Международные отношения, 2007. – 240 с.

4. Nye J.S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Electronic resource] / Craig Cohen, Joseph S. Nye, Richard Armitage. – Mode of access: <http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>

5. Макаренко Є.А. Геополітика і прагматика стратегії зміцнення світового лідерства США у ХХІ столітті / Є.А. Макаренко // Дослідження світової політики. – 2012. – Вип. 4 (61). – К.: ІСЕМВ. – С.3-12.

6. США і світ ХХІ століття: Колективна монографія ІСЕМВ / С.П.Галака, Є.А.Макаренко, В.А.Манжола, М.А.Ожеван, М.М.Рижков та ін. – К.: Центр вільної преси, 2013. – 658 с.

7. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях: Колективна монографія / Макаренко Є.А., Погорська І.І., Рижков М.М та ін. – К.: Центр вільної преси, 2014. – 542с.

8. Shogan C.J. The President's State of the Union Address: Tradition, Function, and Policy Implications [Electronic resource] / C.J. Shogan/ – Mode of access: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R40132.pdf>.

9. Горден А. Президентские послания: традиции, формы, значение (США) [Електронний ресурс] / А. Горден. – Режим доступу: <http://dc-summit.info/tem/vnutrennjaja-politika/129-129.html>.

10. Григорьев А. Послание Конгрессу. Почему эта речь важна? [Електронний ресурс] / А. Григорьев. – Режим доступу: <http://m.golos-ameriki.ru/a/state-of-the-union-message-ag/2605063.html>.

11. Традиция ежегодного президентского послания конгрессу в США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lite.rian.ru/spravka/20150120/1043390411.html>.

12. Remarks by the President in State of the Union Address [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/01/24/remarks-president-state-union-address>

13. Щодо деяких оцінок щогорічного послання президента США Б.Обами до Конгресу США [Електронний ресурс] / К. Кононенко, О. Резнікова. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/720>.

14. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf.

15. Long J.S.R. Time to Tame American Military Interventionism [Electronic resource] / S.R. Joey Long, Shiping Tang // Global Asia. – 2012. – Volume 7, №1. – Mode of access: <http://www.globalasia.org/wp-content/uploads/2012/03/233.pdf>.

16. Remarks by the President in the State of the Union Address ... [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/remarks-president-state-union-address>

17. Galston W. A. Reaction and Analysis to President Obama's 2013 State of the Union [Electronic resource] / W.A. Galston. – Mode of access: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/02/12-state-of-the-union-galston>.

18. Remarks by the President at the National Defense University [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/05/23/remarks-president-national-defense-university>.

19. Доклад президента о положении дел в стране. Ежегодное послание Барака Обамы Конгрессу США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.golos-ameriki.ru/content/president-obama-state-of-the-union/1602521.html>.

20. President Barack Obama's State of the Union Address [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/01/28/president-barack-obamas-state-union-address>.

21. Galston W. A SOTU 2014: Reaction to President Obama's State of the Union [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.brookings.edu/blogs/fixgov/posts/2014/01/28-state-of-the-union-galston>.

22. Read more about: President Barack Obama State of the Union 2014 speech [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.politico.com/story/2014/01/state-of-the-union-2014-speech-transcript-text-video-102763.html>.

23. Buchanan P. J. A Foreign Policy to Match Our National Ambivalence [Electronic resource] / P.J.Buchanan. – Mode of access: <http://www.theamericanconservative.com/obamas-foreign-policy-embodies-our-national-ambivalence>.

24. Новая доктрина Америки: заставил ли Обама мир задуматься? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nk.org.ua/geopolitika/86440-novaya-doktrina-ameriki-zastavil-li-obama-mir-zadumatsya>.

25. Remarks of President Barack Obama – As Prepared for Delivery State of the Union Address [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-barack-obama-prepared-delivery-state-union-address>.

26. Casselman B. A Cheat Sheet For Obama's 2015 State Of The Union Speech [Electronic resource] / B.Casselmann. – Mode of access: <http://fivethirtyeight.com/datalab/a-cheat-sheet-for-obamas-2015-state-of-the-union-speech>.

27. Gady F.-S. The new document is meant to explain the purpose and promise of American power in the years ahead [Electronic resource] / F.-S.Gady. – Mode of access: <http://thediplomat.com/2015/02/the-white-house-releases-a-new-national-security-strategy>.

28. National Security Strategy [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs2015_national_security_strategy.pdf.

29. Fact Sheet: The 2015 National Security Strategy [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/02/06/fact-sheet-2015-national-security-strategy>.

30. Colucci L. Obama's National Security Strategy shows he's unwilling or unable to take decisive action [Electronic resource] / L.Colucci. – Mode of access: <http://www.usnews.com/opinion/blogs/world-report/2015/02/24/obamas-national-security-strategy-shows-hes-a-post-strategic-president>.

31. Fontaine R., Brimley Sh. These strategy documents are mostly a lot of hot air. But that doesn't mean they have to be worthless [Electronic resource] / Fontaine R., Brimley Sh. – Mode of access: <https://foreignpolicy.com/2015/02/05/dont-expect-too-much-from-obamas-national-security-strategy>.